

Tisztességesség a polgári jellegű ügyek elbírálása során

Török Dániel Viktor

*Doktorandusz, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola
Email: torok.daniel.viktor@gmail.com*

1. Bevezetés

Az Emberi Jogok Európai Egyezménye (a továbbiakban. Egyezmény) 6. cikk 1. bekezdése rögzíti, hogy „mindenkinek joga van arra, hogy ügyét a [...] bíróság [...] tisztességesen tárgyalja [...]”. Az Alaptörvény is hasonlóan rendelkezik, amikor kimondja, hogy „mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat vagy valamely perben a jogait és kötelezettségeit [...] bíróság tisztességes [...] tárgyaláson [...] bírálja el.”

Első lépésben azt szükséges kiemelni, hogy a tisztességes tárgyalás követelménye hogyan viszonyul a tisztességes eljáráshoz való joghoz. Ugyanis jelen szövegezésében tautológiának tűnik, hogy a tisztességes eljáráshoz való jog megköveteli, hogy az eljárás tisztességesen folyjék le. Ennek feloldására szolgáló egyik eszköz, hogy a tisztességes eljáráshoz való jogot, csak erre vetítve fogjuk fel. Azaz a 6. cikkben szereplő egyéb elvek, illetve jogok a tisztességes eljáráshoz való jogon kívül eső elemek. Számomra ez az értelmezés elfogadhatatlan, mivel egyrészt maga az Egyezmény is a 6. cikk címeként a tisztességes tárgyaláshoz való jogot említi, másrészt azok az elemek szintén hozzájárulnak az eljárás tisztességének megtartásához. A másik lehetőség, hogy a szerepeltetése felesleges, ki kell venni a részelemek közül, így a tautológiát feloldhatjuk vele. Nyilván ezzel a megoldással éppen a másik (véleményem szerint nem helyes) végletet érnénk el, hiszen, minden ügy egyedi körülményeinek vizsgálata során fellelhetők olyan esetek, amelyek nem tartoznak a nevesített elemek egyik csoportjába sem, azonban jelenléte oda vezet, hogy az eljárás tisztességtelen lett. Előfordulása azonban viszonylag ritka, egyedinek mondható, így nevesítésére eddig nem kerülhetett sor, illetve az felesleges. Ezek alapján azt látom az egyetlen járható útnak, hogy a tisztességes tárgyalás fogalmát egyfajta „egyéb okból tisztességtelen” csoportnak fogjuk fel. Ez a megoldás egyrészt azt a lehetőséget hordozza magában, hogy az erre feljogosított szervek az értelmezési tevékenységük során olyan új elemeket tudjanak a szöveg változtatása nélkül beleértetni a tisztességes eljáráshoz való jog fogalmába, amelyek még a szöveg meghozatalakor egyáltalán nem voltak jelen, illetve nem voltak számottevőek, azonban a későbbiekben jelentősen tudják az ügyeket a tisztességtelenség irányába terelni. Azonban mindenféleképpen problémásnak tartom az olyan határozatlan fogalmak használatát, mint a tisztességesség, igazságosság, méltányosság, mivel ez az önkényesség lehetőségét hordozza magában, ami a jogbiztonságot veszélyeztetheti. Ezért úgy gondolom, hogy az ebbe a csoportba tartozó elemeknek meg kell határozni egy olyan ismérvét, amely ezen elemek mindegyikének sajátja, ezáltal a többi elemtől elkülönül.

Bárd úgy véli, hogy a tisztességes eljáráshoz való jogon belül léteznek olyan elemek, amelyeket „fairness” jogosítványoknak nevez.¹ Ezek elhatárolásához az általa oda sorolt elemek funkcióját veszi alapul és úgy tekinti, hogy a „fairness” jogosítványok a terhelt ártatlanul elítélését hivatottak megakadályozni.² Azonban a tisztességes eljáráshoz való jogon belül léteznek olyan elemek, amelyek egyrészt az ártatlanul elítélést hivatottak megakadályozni, de emellett van más céljuk is. Ilyen „többfunkciójú” elemnek tekinti a

¹ Bárd Károly: *Emberi jogok és büntető igazságszolgáltatás Európában*. Magyar Hivatalos Közlönykiadó. Budapest, 2007. 144.

² Uo. 145.

pártatlanságot is.³ Nyilvánvaló, hogy a terhelt iránt elfogult bíró kevesebb eséllyel ítéli el a terheltet, azonban az is nyilvánvalónak tűnik, hogy a szervezeti elemeknek nem ez az elsődleges funkciójuk. Bárd a fent mondottakat kizárólag a büntetőeljárás tekintetében alkalmazza. Úgy véli, hogy a „fairness” jogosítványok körébe sorolhatók a 6. cikk 2. és 3. bekezdései, illetve az Emberi Jogok Európai Bíróság (a továbbiakban: Bíróság) gyakorlatában kimunkálódott *implicit* jogosítványok egy része.⁴ Egy alkotmányjogi szempontú vizsgálat azonban nem korlátozódhat csupán a büntetőjogi ügyekre. Mindkét dokumentum a polgári jellegű ügyek kapcsán is megköveteli a tárgyalás tisztességét, amelyhez tartozó elemeket a Bíróság eltérően értékeli. Mindazonáltal az elemek tekintetében lényeges átfedések is vannak.

A Bíróság a polgári jellegű ügyek tisztességes tárgyalásának elemei közé beemelt olyan jogosítványokat, amelyek a 6. cikk 3. bekezdésében kizárólag a büntetőeljárások vonatkozásában nevesített elemek.⁵ Másrészt a Bíróság a büntetőeljárások tekintetében szubszidiárius jogosítványoknak fogja fel a 3. bekezdésben rögzítettekhez képest.⁶ Azaz a Bíróság felfogásában a tisztességesség fogalmi elemei az Egyezmény 6. cikk 3. bekezdésében rögzített elemeknek az eredeti értelmezéstől elkülönült, önálló fejlődési utat bejáró, polgári jogokat érintő ügyekben is alkalmazandó jogosítványai. Ugyan ezeknek az elemeknek az eredete, illetve büntetőeljárásokkal a szoros kapcsolata megmaradt a 3. bekezdés elemével, az általános elemek közötti vizsgálata nem vitatható.

A következő kérdés ezzel kapcsolatban, hogy adható-e, illetve szükséges-e olyan tisztességes tárgyalás meghatározás, amely mind polgári, illetve büntető ügyekben is alkalmazható. Véleményem szerint nem. Ugyanis a tisztességes tárgyalás meghatározásakor olyan szempont szükséges, amely egyértelműen meg tudja mutatni a 6. cikk egyéb jogosítványaitól való elválasztást. Ennek meghatározásához a funkcionális szempont ideálisnak mutatkozik. Azonban a büntetőeljárásokban a Bárd által használt ártatlanul elítélés megakadályozása nyilvánvalóan nem alkalmazható a polgári ügyek kapcsán. A mindkét ügycsoportban egyaránt használható funkció, cél meghatározása, ennek olyan mértékű általánosításával járna, amely olyan méretűvé bővítené a vizsgálandó kört, hogy ismét szinte megfoghatatlanná tenné a tisztességes tárgyalás fogalmát. Éppen ezért nem látom szükségesnek jelen esetben a polgári és büntető ügyekben alkalmazható egységes tisztességes tárgyalás fogalmának a meghatározását, mint ahogy azt az 6. cikk többi eleme tekintetében éppen a funkcióazonosságra tekintettel igen. A másik indok, hogy ugyan az elemek részben átfedik egymást, azonban vannak különbségek az elemek között.

2. Tisztességes tárgyalás polgári eljárásokban

Azáltal, hogy a polgári jogot érintő eljárásokban a felek az ügy urai, és így ők maguk döntően befolyásolhatják, meghatározhatják az eljárás menetét, a tisztesség fogalmának is egy kevésbé szigorú értelmét kell találni a büntetőeljárásokhoz képest. A polgári eljárásjog alapelvei között az ezt megtestesítő rendelkezési elv is kiemelt helyen szerepel.⁷ Úgy vélem, hogy éppen ezek azok a körülmények, amelyeket a tisztességesség fogalmánál értékelni kell. Azaz a felek alakító jogosultságának kiegyensúlyozott és hatékony érvényesülésének biztosítása az a funkció, amely a tisztességes tárgyaláshoz tartozó elemek elválasztásához alkalmazandó.

³ Bárd: *i. m.*147.

⁴ Uo. 144.

⁵ Grád András – Weller Mónika: *A strasbourgi emberi jogi bíraskodás kézikönyve*. HVG ORAC Kiadó, Budapest, 2011. 330.

⁶ Uo. 357.

⁷ Kengyel Miklós: *Magyar polgári eljárásjog*. Osiris Kiadó, Budapest, 2010. 74.

2.1. Kontradiktórius eljárás

„A kontradiktórius eljárás elve főszabály szerint nem csupán azt a jogot biztosítja az eljárásban részes felek mindegyike számára, hogy megismerjék és megvitassák az ellenérdekű fél által a bírósághoz benyújtott beadványokat és észrevételeket, és nem csupán azt zárja ki, hogy a közösségi bíróság olyan tények és dokumentumok alapján hozza meg a határozatát, amelyekről a felek vagy a felek valamelyike nem szerezhettek tudomást, és amelyekről emiatt nem is állt módjukban kifejteni az álláspontjukat. Ez az elv főszabály szerint a felek azon jogát is magában foglalja, hogy tudomást szerezzenek a bíróság által hivatalból felhozott azon jogi természetű jogalapról, amelyekre a határozatát alapítani szándékozik, és azokat megvitassák.”⁸

Az Európai Unió Bíróságának megállapításai szerint a kontradiktórius eljárás elve az eljárásban részt vevő felek oldalán megjelenő jogosultság. Tartalma azonban túlmutat azon az általános felfogáson, hogy a feleknek minden másik féltől eredő beadványt és észrevételt meg kell ismerniük, és lehetőséget kell adni az erre való reagálásra.⁹

Ugyanígy a 6. cikknek sajátos sérelmének tekinti a Bíróság, ha az alapügyben eljáró bíróság észrevételeket készít, és küld meg a másodfokon eljáró felsőbbbíróságnak, azonban azokat a felek egyikének sem küldi el. Ez nem minősülhet a fegyveregyenlőség sérelmének, hiszen a felek egymáshoz viszonyított helyzetében nem történt változás, azonban a felek mindegyikének joga van egy kontradiktórius eljárásban ahhoz, hogy eldöntse, a bíróság mely álláspontjával kapcsolatban fogalmaz meg ellenvéleményt vagy észrevételt, amely lehetőségtől a fenti módszer megfosztotta őket.¹⁰

Véleményem szerint a kontradiktórius eljárás két összetevője ragadható meg. Az egyik a fél részvétele, jelenléte az eljárásban, illetve az ehhez kapcsolódó kérdések, valamint a nyilatkozattételi (reagálási) jogosultság.

2.1.1. Részvétel az eljárásban, jelenlét illetve az ingyenes jogi képviselő igénybevétele

A tisztességesség előbbiekben meghatározott célja illetve a kontradiktórius eljárás követelménye egyaránt megköveteli, hogy felek részt vehessenek az őket érintő eljárásban. Ugyanis ez teremti meg a lehetőséget, hogy a felek az ügyel kapcsolatos minden információt, amelyet a bíróság illetve az ellenérdekű felek szolgáltatnak, megismerhessenek, és arra reagálhassanak, így a jogaikat a lehető legrövidebb időn belül gyakorolni tudják. A Bíróság is kifejtette, hogy a tisztességes eljárás követelményébe tartozónak tekinti a felek részvételét az eljárásban.¹¹

Jelen fejezetnél is érdemes megragadni a részvétel és a jelenlét közötti különbséget. Véleményem szerint a fél részvételi jogosítványa tágabb jelentéstartalommal bír, és aktív tevékenységet feltételez, amely biztosítja a fél számára az alany pozícióját az eljárás során, azaz nem az eljárás tárgyaként bánnak vele, amely fölött döntenit kell. A részvétel aktív tevékenysége az ügyre vonatkozó információk megismerését, illetve az ügy alakítására vonatkozó képességet jelent. A jelenlét ehhez kapcsolódik ugyan, azonban annál szűkebb kört ölel fel. A jelenlét passzív tevékenység (természetesen járhat aktivitással, mint a megjelenés), és a részvételi jogosítványok személyes és közvetlen gyakorolhatóságának a lehetőségét

⁸

<http://old.eu-lex.europa.eu/Notice.do?mode=dbl&lang=hu&ihmlang=hu&lng1=hu,hu&lng2=bg,cs,da,de,el,en,es,et,fi,fr,hu,it,lt,lv,mt,nl,pl,pt,ro,sk,sl,sv,&val=504859:cs#I1> (2014. július 30.)

⁹ Amennyiben csak valamelyik fél hátrányára történik meg a tudomásra jutás illetve a reagálás akadályozása, akkor ez a fegyveregyenlőség, illetve a pártatlanság sérelmét is felveti.

¹⁰ *Case of Nideröst – Huber v. Switzerland*, 18990/91 – Judgement (Chamber), 18 February 1997. Grád-Weller: i. m. 333.

¹¹ Uo. 330.

hordozza magában. Annak ellenére, hogy a jelenlét képes elősegíteni a részvétel jogának érvényesülését, a jelenléte, illetve a személyes meghallgatáshoz való jogot¹² a Bíróság mégis eltérően értékeli a részvétel jogától. A Bíróság szerint a félnek polgári jellegű ügyekben nincs abszolút joga jelen lenni a tárgyaláson, kivéve olyan különleges esetekben, ahol az érintett személy életének személyes jellege és módja az ügy tárgyában közvetlenül releváns, vagy ahol a határozat tartalmazza a személy magatartását.¹³ Természetesen annak bizonyítása, hogy a fél tárgyaláson való jelenléte szükséges, a felet terheli.¹⁴ Például a Bíróság megállapította a 6. cikk megsértését olyan esetben, amikor az orosz bíróság nem volt hajlandó biztosítani a büntetés-végrehajtási intézet elhagyásával történő megjelenését egy fogvatartott számára, aki szóban akart nyilatkozni a rendőrségi bántalmazása kapcsán. Annak ellenére vélte így a Bíróság, hogy a kérelmezőt képviselte a felesége, de fontos lett volna az ügy felperesének előadása, mivel keresete nagyrészt a saját személyes tapasztalatain alapult.¹⁵

A Bíróság emellett emlékeztet, hogy lehetnek olyan eljárások, amelyekben a szóbeli meghallgatás nem szükséges: például, ahol nincsenek a hitelességgel problémák vagy nincsenek vitatott kérdések, amelyek szükségessé tennék a meghallgatást, és a bíróságok így is méltányosan és ésszerűen el tudják dönteni az ügyet a felek beadványai és más írásos anyagok alapján.¹⁶ A Bíróság azt is elismerte, hogy a nemzeti hatóságoknak figyelembe kell venni bizonyos hatékonysági és gazdasági igényeket is, és úgy találta, hogy például rendszeres meghallgatások, a szociális biztonságot érintő ügyekben szükséges kellő szorgalomnak az akadályai lehetnek, és végső soron megakadályozzák a 6. cikk 1. bekezdésében rögzített ésszerű idő követelményének érvényesülését.¹⁷

A fél tárgyaláson való jelenléte sorosan kapcsolódik a szóbeli és nyilvános tárgyalás jogához, így ha a 6. cikk nem követeli meg a szóbeli tárgyalást, akkor – kiterjesztve – nincs joga, hogy jelen legyen.¹⁸ A Bíróság a korábbi ügyeiben hangsúlyozta, hogy az első és egyetlen fokú bíróság előtt tárgyalást kell tartani, hacsak nem voltak igazolhatóak olyan kivételes körülmények, amelyek mentesítik ez alól.¹⁹ Sőt, a nyilvános tárgyalásra első fokon kerüljön sor, ennek hiányában a fellebbviteli szintű tárgyaláson igazolhatják ezt a szóban forgó eljárás különlegességével.²⁰

A Bíróság által megfogalmazott legfőbb szempont ezzel kapcsolatban, hogy az egész eljárást úgy kell kialakítani, hogy lehetővé tegyék a felek megfelelő részvételét az eljárásban.²¹ Tehát a fél jelenléte egy olyan megoldási módnak számít, amely ehhez hozzájárul, de nem ez az egyetlen. A Bíróság már megállapította az Egyezmény sérelmét olyan esetekben, amikor az orosz bíróság, miután megtiltotta a büntetés-végrehajtási intézet elhagyását olyan fogvatartottaknak, akik szerettek volna szóban nyilatkozni polgári jogi

¹² Jelen kontextusban a jelenlét és a személyes meghallgatás fogalmát szinonimaként fogom használni a továbbiakban.

¹³ *Case of X. v. Sweden*, 434/58 – Decision (First Chamber), 30 June 1959. Idézi: *Case of Kabwe v. The United Kingdom*, 29647/08 and 33269/08 Decision (Fourth Section), 02 February 2010.

¹⁴ *Case of X. v. Switzerland*, 7370/76 - Decision (Plenary), 28 February 1977. Idézi: *Case of Kabwe v. The United Kingdom*, 29647/08 and 33269/08 - Decision (Fourth Section), 2 February 2010.

¹⁵ *Case of Kovalev v. Russia*, 78145/01 - Judgment (First Section), 10 May 2007.

¹⁶ *Case of Vilho Eskelinen and others v. Finland*, 63235/00 - Judgment (Grand Chamber), 19 April 2007. Idézi: *Case of Vladimir Vasilyev v. Russia*, 28370/05 – Judgement (First section), 10 January 2012.

¹⁷ *Case of Schuler – Zraggen v. Switzerland*, 14518/89 - Judgment (Chamber), 31 January 1995. Idézi: *Case of Vladimir Vasilyev v. Russia*, 28370/05 – Judgement (First section), 10 January 2012.

¹⁸ *Case of Jussila v. Finland*, 73053/01 – Judgment (Grand Chamber), 23 November 2006. Idézi: *Case of Vladimir Vasilyev v. Russia*, 28370/05 – Judgement (First section), 10 January 2012.

¹⁹ *Case of Hakansson and Sturesson v. Sweden*, 11855/85 - Judgment (Chamber), 21 February 1990. Idézi: *Case of Vladimir Vasilyev v. Russia*, 28370/05 – Judgement (First section), 10 January 2012.

²⁰ *Case of Susanna Ros Westlund v. Iceland*, 42628/04 - Judgment (Third Section), 6 December 2007.

²¹ *Case of Keröjärvi v. Finland*, 17506/90 - Judgment (Chamber), 19 July 1995. Idézi: *Case of Susanna Ros Westlund v. Iceland*, 42628/04 - Judgment (Third Section), 6 December 2007.

igényeik felől, de elmulasztott egyéb jogi utat biztosítani számukra, hogy hatékonyan részt tudjanak venni az eljárásban.²²

Összegezve tehát: a részvétel joga, amely a felet alannyá teszi az eljárásban a tisztességes eljáráshoz való jog része. A részvétel jogának gyakorlásának egyik módja, hogy a fél jelen van a tárgyaláson, erre azonban nincs abszolút joga. Például, ha nem tartanak tárgyalást az ügyben, vagy a fél meghallgatása jelentős idővesztés lenne, és a tőle származó információk nélkül is eldönthető az ügy, vagy a féltől származó információ más módon (azaz a tárgyaláson való jelenléte nélkül is) megszerezhető, akkor nincs szükség a fél személyes meghallgatására. Ellenkező esetben nem lehet eltekinteni a fél megjelenésétől.

A következő, viszonylag komplex problémakör ezzel a témával kapcsolatban a jogi képviselő eljárásának lehetősége. Azaz értékelni kell, hogy a fél jelenléte kizárólag a fél oldalán megjelenő jogosultságként jelentkezik-e, vagy esetleg a jelenléte bizonyos esetekben kötelezővé tehető. Ez utóbbi eset ugyanis azt hordozza magában, hogy a fél jelenléte más funkciókat is hordozhat magában, amelynek biztosítása érdekében a személyes részvételével kapcsolatban nem kizárólag ő rendelkezik döntéssel. Ezzel összefüggésben említhető az a kérdés, hogy a jogi képviselő a képviselt mellett vagy adott esetben helyette is eljárhat. Ugyanis, ha kizárólag a fél jogosítványaként fogjuk fel a tárgyaláson való személyes részvétel lehetőségét, akkor helyette jogi képviselője is eljárhat, azonban, ha azt az értelmezést fogadjuk el, hogy a személyes jelenlét akár követelhető is, akkor a jogi képviselő ezekben az esetekben kizárólag mellette működhet közre. A jogi képviselővel kapcsolatos újabb kérdés, hogy polgári eljárásokban lehetőség van-e ingyenesen jogi képviselő kirendelésére, ahogy arra a büntetőeljárások kapcsán az Egyezmény 6. cikk 3. bekezdés c) pontja lehetőséget ad. Ez a lehetőség azonban a sokkal szigorúbb követelményeket támasztó büntetőeljárás során csak akkor áll fenn, ha az igazságszolgáltatás érdekei megkívánják. Így nyilvánvaló, hogy a polgári ügyek elbírálása során is csak ilyen esetekben lehet helye ingyenes jogi képviseletnek.

A Bíróság ez utóbbival kapcsolatban több ítéletében is kifejtette, hogy a polgári eljárásokban nem kötelező a jogsegély biztosítása, mivel egyértelmű különbség van a 6. cikk 3. bekezdés c) pontjának szövege, amely bizonyos feltételek mellett garantálja a büntetőeljárások során az ingyenes jogi segítséghez fűződő jogot, illetve a 6. cikk 1. bekezdése között, amely ilyen jogosítványról nem rendelkezik.²³

Ez ugyanakkor nem azt jelenti, hogy az ingyenes jogi segítségnyújtásért folyamadó kérelem elutasítása minden esetben egyezmény-konformnak tekinthető. A Bíróság maga fejezte ki, hogy bizonyos esetekben az államnak gondoskodnia kell az ügyvédi kamara egy tagjának a közreműködéséről, ha az nélkülözhetetlennek bizonyul.²⁴ Nélkülözhetetlennek pedig olyan esetekben kell tekinteni a jogi segítségnyújtást, ha az a bírósághoz való hatékony hozzáférést szolgálja, illetve amikor az ügy vagy az eljárás összetettsége folytán a jogi képviselet kötelező.²⁵ Azt, hogy az egyes államok mely esetekben követelik meg a kötelező jogi képviseletet, az az államok belső jogára tartozik, de jellemzően ilyen eset a felsőbíróságok előtti eljárás. Így tehát nem automatikusan egyezményesértő, ha valamely állam valamely fórum előtt jogi képviseletet követel meg.²⁶

A kötelező jogi képviselet és az állam általi jogi segítségnyújtás biztosítása ott kapcsolódik össze, hogy a felek között vannak olyanok, akik anyagi helyzetüknél fogva nem engedhetik meg maguknak az ügyvédi képviselet díját. Azonban az olyan esetek, amelyekben a jogi

²² *Case of Khuzhin and others v. Russia*, 13470/02 – Judgment (First Section), 23 October 2008. Idézi: *Case of Vladimir Vasilyev v. Russia*, 28370/05 – Judgment (First section), 10 January 2012.

²³ *Case of Del Sol v. France*, 46800/99 - Judgment (Third Section), 26 February 2002. Idézi: *Case of Wiczorek v. Poland*, 18176/05 - Judgment (Fourth Section). 8 December 2009.

²⁴ *Case of Airey v. Ireland*, 6289/73 - Judgment (Chamber), 9 October 1979. Idézi: Vincent Berger: *Az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlata*. HVG ORAC Kiadó, Budapest, 1999. 158.

²⁵ *Case of A. v. The United Kingdom*, 25599/94 - Judgment (Chamber), 23 September 1998.

²⁶ *Case of Wiczorek v. Poland*, 18176/05 - Judgment (Fourth Section). 8 December 2009.

képviselőt kötelező, el lesz zárva előlük ezen oknál fogva, azaz nem biztosított számukra a bírósághoz fordulás lehetősége. Azonban mivel a bírósághoz fordulás lehetősége sem abszolút jogosítvány, ezért nem egyezményesértő, hogy az ingyenes jogi segítségnyújtást, illetve költségmentességet bizonyos feltételekhez kötik, mint például a peres fél pénzügyi helyzete, vagy az eljárásban a siker lehetősége.²⁷

Összefoglalva a Bíróság mellett, hogy az Egyezmény nem rendelkezik róla, a tisztességes eljárás fogalmi elemének csak bizonyos esetekben tekinti a polgári eljárások során a fél jelenlétét.²⁸ A jogi képviselő lehetőségeivel nem foglalkozik sokat, csak annyit, amennyi az esetleges elengedhetetlenségével kapcsolatos. Ezzel összefüggésben megállapította, hogy nem egyezményesértő az egyes esetek kötelező jogi képviselőre kötése, azonban ilyenkor gondoskodni kell róla, hogy ez ne csorbítsa a bírósághoz fordulás jogának hatékony érvényesülését. Ennek több lehetősége van, így az ingyenes jogi segítségnyújtás, a költségmentesség, de az egyes államok találhatnak más megoldást is, így az eljárások egyszerűsítését.

A magyar Alkotmánybíróság gyakorlatában nem jelenik meg jelentősen a polgári eljárásbeli részvétel joga. Az Alkotmánybíróság e bővebb témakört, azaz a fél részvételi lehetőségét, illetve jogi képviselő kérdéseit szintén a bírósághoz fordulás jogához köti. Ezzel kapcsolatban kifejti, hogy „a bírósághoz fordulás alapvető joga nemcsak a beadványok előterjesztésének a jogára szorítkozik, hanem a bírósági eljárásban a fél pozícióját biztosítja a személyeknek. A személyek alanyai, alakítói és nem tárgyai, „elszenvedői” a bírósági eljárásnak. Alkotmányban biztosított joguk van arra, hogy a bírósági eljárásba vitt jogaikat és kötelezettségeiket elbírálja, (s ne csak az ezeket tartalmazó beadványokról mondjon véleményt) és arra is, hogy lehetőséget kapjanak a bírósági döntés alapjául szolgáló tényállással és jogi kérdésekkel kapcsolatban nyilatkozataik megtételére.”²⁹

Igaz, hogy az idézett határozat nem beszél a részvétel jogáról, azonban a kontradiktórium eljárás másik eleméről, azaz a nyilatkozattételi jogosultságról beszél; és a részvétel joga egyfajta előfeltétele, hogy nyilatkozatot tehessen. Másrészt az Alkotmánybíróság meghatározza az eljárásban résztvevőknek a fél pozícióját. E pozícióhoz kapcsolódó jogosultságok megtekintéséhez és annak eldöntéséhez, hogy kizárólag a fél jogosítványának tekinthető-e a fél részvétele, alkotmánybírósági gyakorlat hiányában a *polgári eljárásról szóló 1952. évi III. törvény*hez (továbbiakban: Pp.) kell fordulni. A Pp. szabályai alapján a feleknek jogukban áll akár személyesen megjelenni a tárgyaláson, akár védő által képviseltetni magukat.³⁰ Ebből a szempontból a fél részvételi (és megjelenési) lehetősége kizárólag a fél oldalán megjelenő jogosultság. Azonban amennyiben a fél szabályszerű idézés ellenére nem jelent meg, akkor mulasztásnak kell tekintetni, és a jogkövetkezményeket alkalmazni kell.³¹ A felperes mulasztása esetén a pert meg kell szüntetni, amennyiben a tárgyalást megelőzően nem kérte, hogy jelenléte nélkül is tartsák meg a tárgyalást. Az alperes mulasztása esetén pedig, amennyiben írásbeli védekezést sem terjesztett elő, a kereseti kérelemnek megfelelően bírósági meghagyással kötelezi. Ezek alapján csorbulni látszik az a megállapítás, hogy kizárólag a felek jogosítványa a jelenlét az eljárásban, ugyanis igen szigorú jogkövetkezmények vannak hozzárendelve az első tárgyalás elmulasztásához. Fontos megemlíteni, hogy kizárólag az első tárgyalás mulasztását terhelik ilyen következmények, a többi tárgyalását nem. Úgy vélem, hogy ez a körülmény, illetve az, hogy a felek képviselőjük útján is megjelenhetnek a tárgyaláson, a személyes jelenlét hiányához fűződő

²⁷ *Case of Steel and Morris v. The United Kingdom*, 68416/01 - Judgment (Fourth Section), 15 February 2005. Idézi: *Case of Wiczorek v. Poland*, 18176/05 - Judgment (Fourth Section), 08 December 2009.

²⁸ Lásd többek között: *Case of Rozhin v. Russia*, 50098/07 - Judgment (First Section), 6 December 2011.

²⁹ 59/1993. (XI.29.) AB határozat.

³⁰ Pp. 135.§ (1) bekezdés.

³¹ Uo.

jogkövetkezmények kiválthatósága mind erősítik azt az álláspontot, hogy a polgári eljárásokban való jelenlét kizárólag a felek jogosítványa, azt követelni, csak igen szűk körben lehet.

2.1.2. Megismerési és nyilatkozattételi jogosultság

A jelenlét önmagában nem képes garantálni a részvételhez való jogot, illetve a kontradiktórius eljáráshoz való jogot. Az Alkotmánybíróság és az Európai Unió Bírósága általi megfogalmazás is főként a fél aktív részvételét emeli ki a megismerési, illetve nyilatkozattételi jogán keresztül. A megismerési jogosultság gyakorlásának leghatékonyabb módja a tárgyaláson való jelenlét. Ilyenkor a bíróság előtt is közvetlenül megjelenő információk a fél számára is rögtön elérhetővé válnak, és arra közvetlenül reagálni is tud, azaz a nyilatkozattételi jogosultságát is gyakorolni tudja. Ugyanakkor elképzelhető olyan eset is, amikor a másik fél által tett nyilatkozat nem kerül a tárgyaláson ismertetésre, arról a fél ott nem szerezhet tudomást. Az eljáró bíróság emellett nem is küldte meg az ellenféltől érkezett beadványokat a jogi képviselő nélkül eljáró félnek, aki azok létéről csupán az ítélethől szerzett tudomást. Jóllehet az érintett a kérdéses dokumentumokat az aktában megtekinthette volna, azonban erről jogi képviselet hiányában nem tudott, a bíróság pedig mindezek ismeretében sem tett semmilyen lépést a dokumentumok megküldése iránt.³² Megjegyzem, hogy a jelen eset a későbbiekben részletesen tárgyalandó fegyveregyenlőséggel, illetve a bíróság tájékoztatási kötelezettségével kapcsolatban is aggályosnak található.

A nyilatkozattétellel kapcsolatban a Bíróság kifejtette, hogy a polgári eljárásban a félnek képesnek kell lennie arra, hogy abban hatékonyan részt vegyen, többek között azáltal, hogy saját követelésének támogatására előterjesztéseket tehet.³³ Azaz a Bíróság gyakorlatában a részvétel fontos feltétele, hogy a fél előterjesztéseket, nyilatkozatokat tehet.

Emellett a Bíróság gyakorlatában egyezményesítésre vezet, amennyiben az alapügyben eljáró bíróság valamelyik félnek az ügygel kapcsolatban benyújtott észrevételeivel egyáltalán nem foglalkozik arra hivatkozással, hogy az nem tartalmaz új ténybeli vagy jogi álláspontot. A Bíróság ezzel kapcsolatban hangsúlyozta, hogy aláássa az állampolgárok igazságszolgáltatásba vetett bizalmát, ha azt tapasztalják, hogy a bíróságok előtt nem fejthetik ki érdemben álláspontjaikat.³⁴

A fenti gondolatmenet rendkívül összetett, több követelmény is kiolvasható belőle. Elsődlegesen az állampolgárok igazságszolgáltatásba vetett bizalma, amely a tisztességes eljáráshoz való jognak is egy fő célkitűzése, követelménye. Másrészt a nyilatkozattételi jognak egy sokkal garanciálisabb jellegű megfogalmazása is kitűnik. Nevezetesen nem elegendő a 6. cikk szempontjából, ha a fél jelen van, sem az, ha a fél az ügygel kapcsolatban megismert adatokra reagálhat, nyilatkozatokat tesz. Ezek természetesen a kontradiktórius eljárás garanciájából fakadó alapvető követelmények, mégis kötelező, hogy ezeknek a nyilatkozatoknak meglegyen a súlyuk. Ellenkező esetben oda jutnánk el, hogy a fél nyilatkozattétele, megismerése, jelenléte csupán formális követelményekké degradálódnak. A tisztességes eljáráshoz való jog vizsgálatakor sokszor hangsúlyozandó, hogy az ezt szolgáló jogintézményeknek valódi, materiális garanciát kell nyújtaniuk a jogkereső közönség számára. Ezáltal helyesnek vélem, hogy a nyilatkozatokkal való érdemi foglalkozást kihangsúlyozta a Bíróság.

³² *Case of Kerojärvi v. Finland*, 17506/90 - Judgment (Chamber), 19 July 1995. Idézi: Grád-Weller: *i. m.* 337.

³³ *Case of Laskowka v. Poland*, 77765/01 - Judgment (Fourth Section), 13 March 2007. Idézi: *Case of Wieczorek v. Poland*, 18176/05 - Judgment (Fourth Section), 8 December 2009.

³⁴ *Case of F.R. v. Switzerland*, 37292/97 - Judgment (Second Section), 28 June 2001. Idézi: Grád-Weller: *i. m.* 333.

Ennek ellenőrzését szolgáló követelmény, amellyel a későbbiekben részletesen foglalkozok, az indokolási kötelezettség. Ugyanis a bíróságoknak az ítéletükben meg kell jelölni a bizonyítékokat, köztük azokat is, amelyeket elutasított, és az elutasításuk indokait is.³⁵

2.2. Fegyveregyenlőség és tájékoztatási kötelezettség

A kontradiktórius eljárás elve által meghatározott rendelkezési jogosítványok mindegyik felet megilletik. Így tehát e jog gyakorlásának terjedelme, illetve e jogok egymással szembeni kölcsönössége elvezet bennünket a fegyveregyenlőség elvéhez.

Maga a Bíróság is úgy találta, hogy annak ellenére, hogy a fegyveregyenlőség elvét nem nevesíti az Egyezmény a polgári eljárásokkal kapcsolatban, a tisztességes eljáráshoz való jog részét képezi. A fegyveregyenlőség azt jelenti, hogy mindkét félnek ésszerű lehetőséget kell adni arra, hogy álláspontját és bizonyítékait olyan körülmények között adhassa elő, amelyek nem hozzák ellenfelével szemben egyértelműen hátrányosabb helyzetbe.³⁶

Látható, hogy a kontradiktórius eljárásnál megköveteltek ezzel szinte teljesen egybevágnak. Maga a Bíróság is a fegyveregyenlőség elvét a kontradiktórius eljárás elvével szorosan összekapcsolva emlegeti.³⁷ Úgy is fogalmazhatnánk, hogy a kontradiktórius eljárás elvével kapcsolatban megfogalmazott rendelkezési jogosítványok gyakorlásának a módját, illetve a terjedelmét a fegyveregyenlőség elve határozza meg. Tehát jogosan vetődhetne fel a kérdés, hogy miért nem a kontradiktórius eljárás elemei között szerepeltetem. Ennek indoka abból fakad, hogy maga a Bíróság is elkülönült jogosítványokként foglalkozik vele.³⁸ Emellett pedig a kontradiktórius eljárás elve, illetve a részvétel joga a tisztességes eljáráshoz való jogon keresztül az emberi méltósághoz köthető, hiszen ez alapozza meg az eljárásban résztvevő alanyi mivoltát. A fegyveregyenlőség szintén köthető az emberi méltósághoz, azonban rendkívül szoros a kapcsolata a törvény előtti egyenlőséggel. Hiszen a törvény előtti egyenlőség elve nemcsak azt jelenti, hogy mindenkire ugyanazok a törvények vonatkoznak, hanem azt is, hogy mindenkivel szemben ugyanazon törvények szerint kell eljárni. Ez tehát egyfajta eljárásjogi egyenlő bánásmód. A Bíróság fegyveregyenlőség terén vallott felfogása, hogy a felek jogainak „méltányos egyensúlyban”³⁹ kell lenniük, folyamatosan érvényesül.

A polgári ügyeknél általában „hasonló tulajdonságú” személlyel szemben áll az egyén, míg a büntetőügyeknél általában az állam büntető igényét megtestesítő ügyésszel. Éppen ezért különleges figyelmet érdemelnek azok az esetek, amikor az állam egy magánjogi perben jelenik meg, mint fél. Ugyanis ezekben az esetekben az államnak nemcsak szakmai és gazdasági fölénye van, hanem hatalmi is. Rendkívül visszás és a 6. cikk szempontjából sérelmes helyzet áll elő, amikor az állam e hatalmi túlsúlyával élni próbál egy magánjogi perben. Ennek egyik legszembetűnőbb megnyilvánulása, amikor az állam az ellene indított igen nagy összegű kártérítési per folyamán olyan jogszabályi rendelkezéseket fogadott el, amelyek a pert az ő javára megváltoztatják.⁴⁰ Természetesen ez alól is léteznek kivételek. Ilyen például, amikor úgy történik a per kimenetelére is kiható jogszabály megalkotása, hogy

³⁵ Pp. 221.§ (1).

³⁶ *Case of Dombo Beheer B.V. v. Netherlands*, 14448/88 - Judgment (Chamber), 27 October 1993. Idézi: Berger: *i. m.* 231.

³⁷ Lásd bővebben például: *Case of Vladimir Vasilyev v. Russia*, 28370/05 – Judgment (First section), 10 January 2012.

³⁸ *Case of Susanna Ros Westlund v. Iceland*, 42628/04 - Judgment (Third Section), 6 December 2007.

³⁹ *Case of Dombo Beheer B.V. v. Netherlands*, 14448/88 - Judgment (Chamber), 27 October 1993. Idézi: Berger: *i. m.* 231.

⁴⁰ *Case of Stran Greek Refineries and Stratis Andreadis v. Greece*, 13427/87 – Judgment (Chamber), 9 December 1994. Idézi: Grád-Weller: *i. m.* 335-336.

az a felek számára evidencia szintjén előre látható és nyomós közérdeket szolgál.⁴¹ Ugyanígy az sem minősül a fegyveregyenlőség sérelmének, ha a jogszabálynak nincs visszaható hatálya, ilyen módon nem avatkozik be a perbe.⁴²

A fegyveregyenlőség elvének érvényre juttatása az eljáró bíróságok, illetve hatóságok feladata.⁴³ Ez a követelmény a pártatlanság elvével való szoros kapcsolatát mutatja, hiszen amennyiben valamelyik fél részére csorbul a fegyverek egyenlőségének elve, akkor ez megkérdőjelezheti a bíró pártatlanságát is akár.

A magyar Alkotmánybíróság a fegyverek egyenlőségének elvét, polgári ügyekben is a tisztességes eljáráshoz való jog részének tekinti, és amely azt jelenti, hogy a „*jogainak érvényesítése érdekében a bíróság előtt mindenki egyenlő esélyekkel rendelkezik.*”⁴⁴

Az Alkotmánybíróság által megfogalmazott esélyegyenlőség egyik alapvető feltétele a törvény előtti egyenlőség megléte, hiszen ez garantálja, hogy mindegyik félnek azonosak a jogaik. A törvény előtti egyenlőség elvét az Alaptörvény rögzíti, azonban már a tisztességes eljáráshoz való jogtól elkülönülten.⁴⁵

Ugyanakkor véleményem szerint az Alkotmánybíróság által megfogalmazott perbeli esélyegyenlőség túlmutat a törvény előtti egyenlőségen. Utóbbi míg csak az azonos jogosítványokat garantálja, addig az előbbi fogalma magában hordozhat bizonyos szintű kiegyenlítést is, ami a felek között meglévő nem jogi, hanem például szakmai, gazdasági különbségekből adódnak. Ehhez kapcsolódik a bíróságoknak a tájékoztatási és segítségnyújtási kötelezettsége.⁴⁶ Érdemes azonban arra figyelni, hogy amennyiben a hatóság vagy a bíróság a felek valamelyikének tájékoztatást, illetve segítséget nyújt, akkor a felek helyzetében törés áll be, és sérülhet a pártatlanság követelménye is.⁴⁷

Véleményem szerint a tájékoztatáshoz, illetve segítségnyújtáshoz való jog ugyan korlátozhatja a fegyveregyenlőséget és a pártatlanság követelményét, de megállapítható, hogy a felek általában jogi képviselő nélkül való eljárás során tarthatnak igényt a bíróság segítségnyújtására, ami hatékonyabb joggyakorlás érdekében ugyancsak tájékoztatásban tud megnyilvánulni. Így, ha ezt mindkét fél számára azonos feltételekkel, a felek által kért és számukra szükséges mértékben végzik a hatóságok, akkor az megfelel a fegyveregyenlőség és a pártatlanság követelményének, és hozzájárul a többi elv, így áttételesen a tisztességes eljáráshoz való jog hatékonyabb érvényesítéséhez. Másrészt érdemes kiemelni, hogy ennek a tájékoztatásnak vagy segítségnyújtásnak az a célja, hogy a fél a jogai védelme érdekében bírósághoz fordulhasson. Azaz a bírósághoz fordulás jogának érvényesítése érdekében tekinthetünk el a fegyveregyenlőség elvének teljes érvényesülésétől az eljárás kezdeti, esetleg azt megelőző szakaszában. Ebből is arra a következtetésre juthatunk (összevetve az ingyenes jogi segítségnyújtás lehetőségével), hogy a bírósághoz fordulás jogának a tisztességes eljáráshoz való jogon belül kitüntetett szerepe van.

2.3. Döntéshez való jog és indokolási kötelezettség

⁴¹ *Case of OGIS Institut Stanislas, OGEC st. Pie X et Blanche de Casrille and others v. France*, 42219/98 54563/00 – Judgment (First Section), 27 May 2004. Idézi: Grád-Weller: *i. m.* 336.

⁴² *Case of Gorraiz Lizarraga and others v. Spain*, 62543/00 - Judgment (Fourth Section), 27 April 2004. Idézi: Grád-Weller: *i. m.* 336.

⁴³ Uo. 332.

⁴⁴ 15/2002. (III. 29.) AB határozat.

⁴⁵ A korábbi Alkotmány, azaz az 1949. évi XX. törvény a tisztességes eljáráshoz való joggal egy mondatban, az 57.§ (1) bekezdésében emelte ki, hogy „*a bíróság előtt mindenki egyenlő.*” Így törvény előtti egyenlőség és a tisztességes eljáráshoz való jog kapcsolata egyértelmű volt. Az új Alaptörvény XV. cikkében a diszkriminációtilalom és egyenlő elbánás elvénél rögzíti a törvény előtti egyenlőséget. Azonban véleményem szerint ez az új rendszertani elhelyezés nem érintette a tisztességes eljáráshoz való joggal fennálló kapcsolata létét, és megmaradt egyfajta eljárásjogi egyenlő elbánás követelményének.

⁴⁶ Pp. 7.§.

⁴⁷ Osztoivits András: Új magyar Polgári perrendtartás szükségességéről. *Magyar Jog*, 2010/3. 158-163.

A döntéshez való jog kiolvasható mind az Egyezmény, mind az Alaptörvény tisztességes eljáráshoz való jogra vonatkozó rendelkezései közül.

Az Egyezmény megfogalmazásából, hogy „*mindenkinek joga van arra, hogy [...] bíróság [...] hozzon határozatot polgári jogi jogai és kötelezettségei tárgyában, illetőleg az ellene felhozott büntetőjogi vádak megalapozottságát illetően*”, kitűnik, hogy a döntéshez való jog tulajdonképpen *expressis verbis* eleme a tisztességes eljáráshoz való jognak. A tisztességes eljáráshoz való jog garanciarendszere megköveteli, hogy a bíróság ne csak foglalkozzon az ügyvel, tárgyalja, hanem érdemben döntsön, így rendezze, ha lehet véglegesen a felek közötti jogvitát. A Bíróság esetjoga megmutatja, hogy a tisztességes eljáráshoz való jog fogalmához hozzá kell érteni a végrehajtási eljárást is.⁴⁸ Ebből fakadóan a többről a kevesebbre való következtetés alapján úgy gondolom, hogy a döntéshez való jog is szerves részét kell, képezze a tisztességes eljáráshoz való jognak.

A döntéshez való jogra alapított önálló hivatkozás, habár *expressis verbis* szerepel az Egyezményben, nehezen képzelhető el a gyakorlatban. Azok az esetek jöhetnek számításba, amelyek az eljárás ésszerű időtartamával kapcsolatosak.

A másik kapcsolódási pont a bírósághoz fordulásának a joga, amely magában foglalja az ügyek érdemi elbírálásának garanciáját is. A hatásköri és illetékességi szabályok a hatóságok részéről nemcsak az ügyben való eljárási jogosultságot, hanem az ügy elbírálására vonatkozó eljárási kötelezettséget is jelentik. A személyek, akik bírósághoz fordulnak, remélik, hogy a bíróság az ügyüket eldönti, azaz érdemben jogerős határozatot fog hozni.

A Pp. a 2.§ (1) bekezdésében az ésszerű időn belül történő befejezést fogalmazza meg. Ez a szakasz tehát nemcsak az ésszerű időn belüli eljárást, hanem annak tényleges eldöntését is jelenti.

A döntéshez való joghoz véleményem szerint szorosan kapcsolódik az indoklási kötelezettség elve. Ez azt jelenti, hogy ha az eljáró hatóság illetve bíróság már döntést hoz, akkor kellően indokolja meg, hogy mely tények, bizonyítékok alapján jutott arra a következtetésre, ami a döntés alapjául szolgált. Ez által az ügyfél, perben a felek és egyéb érdekelték megismerhetik, hogy a döntés miért az lett ami. Az indoklás felvázolja azt a logikai folyamatot, amely az ügyben döntést hozót elvezette a tényektől és bizonyítékoktól a végleges döntésig.

A Bíróság is az indokolási kötelezettséget a tisztességes eljáráshoz való jog részének tekinti.⁴⁹ Ez természetesen nem rója azt a kötelezettséget a nemzeti bíróságokra, hogy a felek minden egyes érvével aprólékosan kellene foglalkozni, még azok elutasítása esetében sem. Másfelől viszont ahhoz, hogy az érintett megfelelő módon élhessen jogorvoslati jogával az indokolásnak kellően részletesnek kell lennie. Egy elnagyolt, szinte csak a hatályos jogszabályokra visszautaló ítéleti indokolás az Egyezmény megsértését vonja maga után. A Bíróság álláspontja szerint egy másodfokon eljáró bíróság könnyebben megengedheti magának, hogy egy esetleges helybenhagyó döntésben csupán az elsőfokú ítélet helyes indokaira hivatkozik, az elsőfokú döntésnek azonban – némileg ezzel összefüggésben – kellően részletesnek kell lennie.⁵⁰ Azaz az indokolási kötelezettség elvezet a jogorvoslati jogosultság hatékony érvényesüléséhez is.

2.4. Anyanyelvhasználat az eljárás során

⁴⁸ *Case of Immobiliare Saffi v. Italy*, 22774/93 - Judgment (Grand Chamber), 28 July 1999. Idézi: Grád-Weller: *i. m.* 319.

⁴⁹ *Case of Ruiz Torija v. Spain*, 18390/91 - Judgment (Chamber), 9 December 1994. Idézi: Berger: *i. m.* 234.

⁵⁰ *Case of Hirvisaari v. Finland*, 49684/99 - Judgment (Fourth Section), 27 September 2001. Idézi: Grád-Weller: *i. m.* 339.

A tisztességes eljáráshoz való jog értékelésekor mindenképpen ki kell térni olyan, a normatív jogszabályok vizsgálatán túlmutató tényezők elemzésére is, mint a nyelv, illetve annak szerepe a jogi eljárások során.⁵¹ Az eljárásban részt vevő felek szubjektív érzetét az eljárás tisztességét illetően alapvetően meghatározza, hogy érti-e egyáltalán, hogy mi történik vele az eljárás során. Ez természetesen függ a fél szellemi képességeitől is, azonban sokkal meghatározóbb, hogy a jogi nyelv használója mennyire van tekintettel a laikusra. Be kell látni, hogy akiknek a mindennapi hivatás gyakorlásához nem szükséges a jogi szaknyelv ismerete, azok nem kellően ismerik ki magukat benne. Ez nem is elvárás velük szemben, ahogy egy jogásztól sem elvárás az orvosi vagy mérnöki szaknyelv beszélése. Így abban az esetben, amikor a laikus fél és a per hivatalos szereplői közötti interakció során problémák jelennek meg, bármelyik irányba, akkor az kedvezőtlen irányba hat az eljárás tisztességét illetően.⁵² Bármely irányba, hiszen abból is adódhat probléma, ha a fél az eljárás során megpróbálja használni a számára ismeretlen jogi nyelvet, azonban ezt hibásan teszi, vagy az általa előadottakból kifelejt – számára esetleg lényegtelennek tűnő, de jogilag releváns – információt. Ilyenkor ez kihathat a ténymegállapítás folyamatára, végső soron az eredményre is.⁵³ Ez a problémaforrás könnyen kezelhető képzett jogi segítséggel.

Én nagyobb problémát látok a másik irányban bekövetkező problémák kialakulásában. A jogalkalmazók által az eljárás során használt jogi szaknyelv a szaknyelven belüli nyelvi rétegek⁵⁴ közül középen helyezkedik el. Ez tehát a jogi szaknyelven belül is egy magasabb fokú, pontosabb terminológiával és igényesebb közlésmóddal rendelkező réteg, amelynél a laikus félnek még kevesebb esélye van megérteni a körülötte zajló folyamatokat. E rövid elméleti bevezető után rátérnék a szűkebb vizsgálati körre, az anyanyelvhasználat jogára.

Nyilvánvaló, hogy ha az eljárásban használt jogi nyelvet a magyar állampolgárságú személyek sem mindig értik meg, illetve emiatt a tisztességesség szubjektív érzete sérülhet, akkor a nem magyar anyanyelvű személyek, akik talán nem is beszélnek a magyar nyelvet, valóban nem értik a körülöttük zajló diskurzusokat. Maga az Egyezmény nem tartalmaz erre vonatkozó rendelkezést, illetve a Bíróság gyakorlatában sem jelent meg ez az elv a polgári eljárások kapcsán. Az Egyezmény a büntetőeljárások vonatkozásában is csak annyit rögzít a 6. cikk 3. bekezdés a) pontjában, hogy a terheltet „*a legrövidebb időn belül tájékoztatassák olyan nyelven, amelyet megért, és a legrészletesebb módon az ellene felhozott vád természetéről és indokairól.*”

Az Egyezmény rendelkezésének és a Bíróság gyakorlatának hiánya ellenére úgy gondolom, hogy az anyanyelv használatának joga feltétlenül a tisztességes eljáráshoz való jog részének kell tekinteni. A tisztességesség fogalmához tartozását pedig az indokolja, hogy a megjelölt funkció, azaz a felek alakító jogosultságának kiegyensúlyozott és hatékony érvényesülésének biztosítása megköveteli, hogy a külföldi fél a saját anyanyelvét használhassa. Hiszen egy külföldi amennyiben nem érti a magyar nyelvet, akkor nem érti, miről beszélnek az eljárásban, ha nem érti, mi folyik körülötte, akkor nem tud nyilatkozni rá, ha nem tud nyilatkozni rá, akkor sérelmesnek érzi az eljárást.

A magyar hatóságok és bíróságok eljárásaikban a magyar nyelvet használják. Az Európai Unióhoz való csatlakozás okán is az élénkebb személyforgalom, illetve a globalizáció kapcsán jelentős a Magyarországon tartózkodó külföldiek száma, akik nem ismerik a magyar nyelvet. A törvény előtti egyenlőség, illetve a diszkrimináció tilalom elvéből fakadóan magyar fórumok előtti ügyekben engedélyezni szükséges, hogy a fél használja anyanyelvét, illetve általa választott egyéb értett nyelvet. Ezt juttatja kifejezésre a Pp. 6.§ (1) bekezdésének

⁵¹ Erről a témáról lásd bővebben: Vinnai Edina: *Nyelvhasználat a jogi eljárásban*. http://midra.uni-miskolc.hu/JaDoX_Portlets/displayContent?docId=12225&secId=4264 (2015. február 26.).

⁵² Uo. 4.

⁵³ Uo.

⁵⁴ Karcsay Sándor: *Jog és nyelv. Jogtudományi Közöny*, 1981/4, 325-338.

második mondata, miszerint „*a magyar nyelv nem tudása miatt senkit sem érhet hátrány*”, amely szabály összhangban van az Alaptörvény rendelkezésével.⁵⁵ Megjegyezném, hogy nem lenne szerencsés, ha az anyanyelv használatára jogosult folyamatosan váltogatná a nyelvét az eljárás során, és ezzel húzná el az eljárást, így ezt keretek közé kell szorítani egyszerű nyilatkozás erejéig.

A tolmáchoz való jog az anyanyelvhasználattal szoros kapcsolatban áll, hiszen a tolmács az a személy, amely a fent említett kommunikációs problémát képes áthidalni. Kiemelendő, hogy tolmács kirendelésére nem csak polgári peres, hanem a közigazgatási hatósági eljárásban⁵⁶ is lehetőség van.

2.5. Jogorvoslathoz való jog

A jogorvoslati jogosultságról két értelemben beszélhetünk. Egyrészt beszélhetünk a jogorvoslatról mint jogérvényesítésről egyes jogok megsértése esetén,⁵⁷ másrészt pedig a határozatok jogorvoslatáról, azaz egy másik fórum általi felülbírálatáról. Jelen esetben csak a második értelmet fogom vizsgálni. Az első, a tág értelemben vett jogorvoslati jog fogalma a tisztességes eljáráshoz való jogon belül a bírósághoz való fordulás jogában manifesztálódik.

Az Egyezmény szempontjából a jogorvoslati jogosultság a tisztességes eljáráshoz való jogon belül különös helyet foglal el, mivel nem szerepel a 6. cikk nevesített elemei között. A jogorvoslati jogosultság a Bíróság gyakorlatában sem jelenik meg *expressis verbis*. Mi több, a Bíróság azon az állásponton van, hogy a Bírósághoz való hozzáférhetőség nem jelenti a jogot egyúttal többfokozatú bírósági rendszerekhez.⁵⁸ Tehát fontos megjegyezni, hogy a 6. cikk nem garantálja a fellebbezéshez való jogot. Azonban, ha egy állam több fokozatú bírósági szervezetrendszerrel működtet, akkor mindegyik szinten érvényesülnie kell a 6. cikk követelményeinek.⁵⁹ A 13. cikket vizsgálva sem jutunk eltérő következtetésre, ugyanis az csak az Egyezményben foglalt jogok megsértése esetén annak bíróság általi vizsgálatát követeli meg, és nem beszél több bírói fórum eljárásáról. Az Egyezmény csak kizárólag a büntetőeljárások keretében követeli meg a fellebbezés lehetőségének biztosítását.⁶⁰ Polgári ügyekben erről a lehetőségről nem szól az Egyezmény. Tehát az Egyezmény alapján nincs kötelezettsége az államoknak a bírói döntések elleni jogorvoslatot biztosítani a polgári jogok és kötelezettségek tekintetében. Azonban az Egyezmény mégis ebbe az irányba óhajtja terelni az államokat. Ugyanis az Egyezmény célkitűzése, hogy a benne foglalt jogokat betartsák, illetve azok megsértése esetén az állam saját nemzeti jogrendszerének keretein belül orvosolja a jogsértést. Ennek okán szerepel a kérelmek elfogadhatatlansági okai között a hazai jogorvoslati lehetőségek kimerítésének hiánya. Tehát amennyiben egy kérelmező a rendelkezésre álló, hatékonynak minősülő jogorvoslati lehetőségeit nem meríti ki, akkor a kérelmét – mint elfogadhatatlant – el fogja utasítani a Bíróság. Azaz az államok érdekeltek jogorvoslati rendszerük olyan módon történő kiépítésében, hogy a Bíróság eljárását elkerülhetővé tegyék azáltal, hogy az állított egyezményesértést a saját jogrendszerének keretein belül felismeri, és a következményeit orvosolja.

A magyar Alaptörvény – ellentétben az Egyezménnyel – *expressis verbis* rögzíti a jogorvoslathoz való jogot.⁶¹ Jelen megfogalmazásban azonban nemcsak a tág értelemben vett

⁵⁵ Alaptörvény XV. cikk (2) bekezdés.

⁵⁶ A közigazgatási hatósági eljárásról szóló 2004. évi CXL. törvény 4.§ (1) és 9-11.§-ok.

⁵⁷ Nagy Anita: *Büntetőeljárást gyorsító rendelkezések az Emberi Jogok Európai Egyezményében, az Európai Tanács Miniszteri Bizottságának ajánlásaiban, az Európai Unióban és a hazai jogalkotásban*. Bíbor kiadó, Miskolc, 2008. 113.

⁵⁸ Grád-Weller: *i. m.* 289.

⁵⁹ *Case of Delcourt v. Belgium*, 2689/65 - Judgment (Chamber), 17 January 1970. Idézi: Grád-Weller: *i. m.* 259.

⁶⁰ Hetedik kiegészítő jegyzőkönyv 2. cikk.

⁶¹ Alaptörvény XXVIII. cikk (7) bekezdés.

jogorvoslati jogot rögzíti, hanem a szűk értelemben vettét is, azaz a döntés-felülvizsgálatot. Ennek az általánosan megfogalmazott jogosítványnak a részletes szabályait eljárásjogaink szabályozzák, azaz a jogorvoslat igénybevételeinek lehetőségeit és a jogorvoslati eljárást is.⁶²

A jogorvoslati jog jellege is rávilágít a tisztességes eljáráshoz való jog elemei, illetve az alkotmányi elvek közötti rendkívül nagy kölcsönhatásra. A jogorvoslati rendszer kialakításánál (milyen típusú és mennyi jogorvoslati eszközt lehessen igénybe venni) ügyelni kell arra a kényes egyensúlyra, ami a perek ésszerű határidőn belüli eldöntése és az esetleges hibák hatékony kiküszöbölése között áll fenn.⁶³

3. Összegzés

A fentiekben a tisztességes eljáráshoz való jognak egy rendszerszemléletileg kevésbé vizsgált elemét, illetve annak tartalmát kitöltő részelemeit mutattam be a polgári eljárásokkal kapcsolatban a strasbourgi Emberi Jogok Európai Bírósága és a magyar Alkotmánybíróság releváns gyakorlatára is figyelemmel. A tisztességesség itt megfogalmazott követelményei magától értetődőnek tűnnek a polgári eljárásokban, éppen ezért ennek esetleges hiánya szembetűnő lenne. A Bíróság csak a tisztességesség minimumát rögzíti ítéleteiben, azonban ennél a nemzeti jogrendszerek több garanciát is megfogalmazhatnak. Véleményem szerint a magyar jogrendszer ebben a tekintetben teljesen egyezmény-konformnak tekinthető, sőt a magyar jogrendszerben több követelmény is helyet kapott a tisztességesség biztosítása érdekében. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy az ügyben eljáró felek nem érezhetik az eljárást tisztességtelennek, hiszen az elemek között fennálló kényes egyensúly megtörése oda vezethet, hogy az eljárást a Bíróság valamilyen más oknál fogva tisztességtelennek minősíti.

A 6. cikkben rögzített tisztességes eljáráshoz való jog elemi közül egyet kiragadva, és vizsgálva nyilvánvalóan nem adhat átfogó képet a teljes eljárás *fair* voltát illetően. Azonban a polgári eljárásokkal kapcsolatban felmerülő tisztességes tárgyalás fogalmi pontosítása, illetve meghatározása elengedhetetlen a tisztességes eljáráshoz való jognak a komplex vizsgálatában. Hiszen az elemek közül talán ez volt a leghatározatlanabb fogalom, és egy meglehetősen határozatlan fogalom gyakorlatban történő használata veszélyes.

⁶² Pp. Harmadik rész.

⁶³ Osztovits: *i. m.* 159.